

حقوق جزای اختصاصی

جلد دوم

(جرایم علیه مصالح عمومی کشور)

بر اساس آخرین اصلاحات و الحاقات
قوانین جزائی جاریه کشور

مؤلف:

دکتر هوشنگ شامبیاتی

مجمع علمی و فرهنگی مجد

سرشناسه	شامبیاتی، هوشنگ
عنوان و نام پدید آور	حقوق جزای اختصاصی (۲) جرایم علیه مصالح عمومی کشور/هوشنگ شامبیاتی
مشخصات نشر	تهران: مجد، ۱۳۹۲.
شابک	۹۷۸-۶۲۲-۲۲۵-۷۹۵۸
موضوع	حقوق جزا - ایران
موضوع	حقوق جزا (فقه)
رده بندی کنگره	۱۳۹۲ ح ۷/ش ۲/ KMH۳۸۵۰
رده بندی دبویی	۳۴۵/۵۵
شماره کتابشناسی ملی	۳۱۴۹۲۰۶

هرگونه تکثیر کامل یا قسمتی از کتاب بدون اجازه پدیدآورنده، خلاف قانون، شرع و اخلاق است. موارد تخلف را به دفتر مرکزی مجد گزارش فرمایید.

حقوق جزای اختصاصی - جلد دوم

(جرایم علیه مصالح عمومی کشور)

تألیف: دکتر هوشنگ شامبیاتی

انتشارات مجد

چاپ اول: ۱۴۰۰ تعداد: ۵۰۰ نسخه

حق چاپ محفوظ و منحصراً به «مجد» است.

دفتر مرکزی:

تهران، خیابان وحید نظری، تقاطع شهدای ژاندارمری، پلاک ۵۷

تلفن و دورنگار: ۶۶۴۹۵۰۳۴ - ۶۶۴۰۹۴۲۲ - ۶۶۴۰۳۳۸۶

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۲۵-۷۹۵-۸
ISBN: 978-622-225-795-8

فروشگاه مرکزی:

خیابان اردیبهشت (منیری جاوید)، تقاطع شهدای ژاندارمری، پلاک ۵۹

تلفن: ۶۶۴۸۶۸۷۴ - ۶۶۴۰۹۴۲۲

فروش اینترنتی آثار حقوقی:

www.majdpub.ir

E-mail: info@majdpub.ir

صفحه رسمی انتشارات مجد در اینستاگرام: [@majdlaw](https://www.instagram.com/majdlaw)

کانال رسمی انتشارات مجد در تلگرام: [@majdlaw](https://www.t.me/majdlaw)

فهرست مطالب

مقدمه	۱۹
بخش اول - جرایم ضد امنیت کشور	۲۹
فصل اول - جرائم ضد امنیت کشور مستوجب حد	۳۰
مبحث اول - محاربه	۳۱
گفتار اول - عناصر تشکیل دهنده جرم محاربه به مفهوم اخص	۳۱
الف - رکن قانونی	۳۱
۱ - تعریف لغوی محاربه	۳۱
۲ - سیر مراحل قانون گذاری	۳۳
ب - رکن مادی	۳۷
۱ - مرتکب جرم	۳۷
۲ - عمومی بودن تهدید	۳۹
۳ - کشیدن سلاح	۴۰
۴ - ایجاد ارعاب و ناامنی	۴۱
ج - رکن معنوی	۴۱
گفتار دوم - عناصر تشکیل دهنده جرم محاربه به مفهوم اعم	۴۲
الف - رکن قانونی	۴۳
۱ - تعریف	۴۳
۲ - سیر مراحل قانونی	۴۳
ب - رکن مادی	۴۷
۱ - مرتکب جرم	۴۷
۲ - محل وقوع جرم	۴۸
۳ - فعل مرتکب	۴۸
ج - رکن معنوی	۴۹
گفتار سوم - مجازات محارب	۴۹
الف - آیا مجازات های چهارگانه جنبه تخیری دارد یا در مقام تنويع محارب است؟	۵۰

۶۵ حقوق جزای اختصاصی (۲)

۵۰	۱- آنان که معتقد به بیان «تخیر قاضی» هستند.....
۵۱	۲- آنان که معتقد به بیان «تنوع محارب» هستند.....
۵۲	ب- انواع مجازات‌های محارب.....
۵۲	۱- اعدام.....
۵۴	۲- صلب.....
۵۴	۳- قطع دست و پا برخلاف.....
۵۵	۴- نفی بلد.....
۵۶	گفتار چهارم- لواحق مجازات محارب.....
۵۶	الف- شروع به جرم محاربه.....
۵۸	پ- معافیت از مجازات.....
۶۰	ج- تأخیر در اجرای مجازات حد.....
۶۱	مبحث دوم- افساد فی الارض.....
۶۲	گفتار اول- عناصر تشکیل دهنده.....
۶۲	الف- رکن قانونی.....
۶۲	۱- تعریف.....
۶۴	۲- سیر تحول قانون‌گذاری.....
۶۸	ب- رکن مادی.....
۶۹	۱- مرتکب جرم.....
۶۹	۲- فعل مرتکب.....
۷۰	۳- موضوع جرم.....
۷۱	ج- رکن معنوی.....
۷۱	گفتار دوم- نقاط اشتراک و افتراق جرم محاربه و افساد فی الارض.....
۷۱	الف- نقاط اشتراک جرم محاربه و افساد فی الارض.....
۷۲	ب- نقاط افتراق.....
۷۴	مبحث سوم- جرم بغی.....
۷۴	گفتار اول- عناصر تشکیل دهنده جرم بغی.....
۷۴	الف- رکن قانونی.....
۷۴	۱- تعریف جرم بغی.....
۷۶	۲- مراد قانونی.....
۷۸	ب- رکن مادی.....

فهرست مطالب □ ۷

۷۸	۱- مرتکب جرم
۷۹	۲- تشکّل گروه
۷۹	۳- موضوع جرم
۸۰	ج- رکن معنوی
۸۱	گفتار دوم- تفاوت جرم باغی با جرم محاربه و افساد فی الارض
۸۲	فصل دوم- جرائم ضدّ امنیت کشور موجب تعزیر
۸۴	مبحث اول- جاسوسی
۸۴	گفتار اول- رکن قانونی
۸۵	۱- تعریف جاسوسی
۸۸	۲- مصادیق جاسوسی
۸۹	گفتار دوم- رکن مادی
۹۰	الف- جرم جاسوسی مختص نظامیان
۹۰	۱- تسلیم اسرار نظامی به دشمن
۹۱	اول- مرتکب جرم
۹۲	دوم- موضوع جرم
۹۴	سوم- عمل مرتکب
۹۴	۲- دخول به مراکز نظامی جهت کسب اطلاعات
۹۵	اول- مرتکب جرم
۹۵	دوم- فعل مرتکب
۹۶	سوم- موضوع جرم
۹۶	ب- جرم جاسوسی مختص افراد غیر نظامی
۹۶	۱- گردآوری اطلاعات طبقه‌بندی شده و افشای آنها
۹۶	اول- رکن قانونی
۹۸	دوم- رکن مادی
۹۸	بند اول- سمت مرتکب
۱۰۰	بند دوم- موضوع جرم
۱۰۱	بند سوم- فعل مرتکب
۱۰۳	سوم- رکن معنوی
۱۰۴	۲- نقشه‌برداری از اماکن ممنوعه
۱۰۵	اول- مرتکب جرم

- ۱۰۵ دوم - موضوع جرم
- ۱۰۶ سوم - عمل مرتکب
- ۱۰۷ ج - جرم اخفای جاسوسان و جذب نیرو برای بیگانه به منظور جاسوسی
- ۱۰۷ اول - رکن مادی
- ۱۱۰ دوم - رکن معنوی
- ۱۱۲ مبحث دوم - جرم همکاری با دولت‌های متخاصم خارجی
- ۱۱۳ گفتار اول - رکن قانونی
- ۱۱۴ گفتار دوم - رکن مادی
- ۱۱۴ الف - جرم مساعدت و همکاری با دشمن
- ۱۱۵ ۱ - موضوع جرم
- ۱۱۶ ۲ - فعل مرتکب
- ۱۱۷ ۳ - زمان و مکان وقوع جرم
- ۱۱۷ ب - همکاری با دولت خارجی به منظور برانگیختن عداوت یا جنگ علیه ایران
- ۱۱۹ ۱ - موضوع جرم
- ۱۱۹ ۲ - فعل مرتکب
- ۱۱۹ اول - برقراری ارتباط با دولت و مأمورین خارجی
- ۱۲۰ دوم - بروز عداوت یا جنگ
- ۱۲۰ سوم - نحوه ارتکاب عمل
- ۱۲۱ ۳ - زمان وقوع جرم
- ج - همکاری با دشمن به منظور تحریک نیروهای رزمنده اسلام به عصیان
- ۱۲۱ فرار یا تسلیم به دشمن
- ۱۲۲ ۱ - سبب مرتکب
- ۱۲۲ ۲ - طرف جرم
- ۱۲۳ ۳ - عمل مرتکب
- ۱۲۳ ۴ - زمان وقوع جرم
- ۱۲۴ گفتار سوم - رکن معنوی
- ۱۲۴ مبحث سوم - جرائمی که علیه امنیت کشور به صورت اجتماع ارتکاب می‌یابند
- ۱۲۴ گفتار اول - تشکلات غیرقانونی
- ۱۲۴ الف - تشکیل یا اداره جمعیت و احزاب ممنوعه
- ۱۲۵ ۱ - رکن قانونی

فهرست مطالب □ ۹

۱۲۶	۲- رکن مادی.....
۱۲۶	اول- موضوع جرم.....
۱۲۷	دوم- فعل مرتکب.....
۱۲۸	سوم- محل وقوع جرم.....
۱۲۸	۳- رکن معنوی.....
۱۲۹	ب- عضویت در تشکّل های غیرقانونی.....
۱۳۳	پ- تبلیغ علیه نظام.....
	گفتار دوم- اجتماع و تبانی برای ارتکاب جرائم علیه امنیت داخلی یا خارجی کشور.....
۱۳۵	الف- رکن قانونی.....
۱۳۶	ب- رکن مادی.....
۱۳۶	۱- وجود تبانی و دسته بندی.....
۱۳۷	۲- تهیه وسایل ارتکاب جرم.....
۱۳۸	۳- هدف ارتکاب جرم.....
۱۳۹	ج- رکن معنوی.....
	مرحله اول- پیشنهاد تبانی و دسته بندی که مورد قبول دیگران واقع نشده باشد.....
۱۴۱	مرحله دوم- تبانی و اجتماع و دسته بندی.....
۱۴۱	مرحله سوم- اعمال مادی جهت تهیه مقدمات اجرایی تبانی.....
۱۴۲	مبحث چهارم- سایر جرائم علیه امنیت کشور.....
۱۴۲	گفتار اول- ارتکاب جرایمی که موجب ایجاد ترس و وحشت می شوند.....
۱۴۳	الف- ترور و تروریسم.....
۱۴۳	۱- تعریف تروریسم.....
۱۴۵	۲- تحولات تاریخی تروریسم.....
۱۴۷	۳- اهداف و روش های متداول تروریسم.....
۱۴۸	۴- اقدامات عملی جهت مبارزه با تروریسم.....
۱۵۶	ب- جرم تهدید به بمب گذاری.....
۱۵۶	۱- رکن قانونی.....
۱۵۹	۲- رکن مادی.....
۱۵۹	اول- سمت مرتکب.....

۱۰. حقوق جزای اختصاصی (۲)

- دوم - موضوع جرم ۱۶۰
- سوم - فعل مرتکب ۱۶۱
- ۳ - رکن معنوی ۱۶۲
- ج - جرم تحریک و اغوای مردم به جنگ و کشتار با یکدیگر ۱۶۳
- ۱ - رکن قانونی ۱۶۳
- ۲ - رکن مادی ۱۶۴
- اول - سمت مرتکب ۱۶۴
- دوم - موضوع جرم ۱۶۴
- سوم - فعل مرتکب ۱۶۴
- ۳ - رکن معنوی ۱۶۶
- گفتار دوم - سوء قصد به جان مقامات سیاسی ۱۶۷
- الف - رکن قانونی ۱۶۷
- ب - رکن مادی ۱۷۰
- ۱ - سمت مرتکب ۱۷۰
- ۲ - موضوع جرم ۱۷۰
- ۳ - طرف ارتکاب جرم ۱۷۱
- ۴ - رفتار متقابل ۱۷۳
- ب - رکن معنوی ۱۷۴
- مبحث پنجم - اهانت به مقدسات اسلام و مقام بینانگذار جمهوری اسلامی ایران
- و مقام معظم رهبری ۱۷۵
- گفتار اول - اهانت به مقدسات اسلام ۱۷۶
- الف - جرم سبّ النبی و اهانت به مقدسات اسلام ۱۷۷
- ۱ - سیر تحول فقهی ۱۷۸
- اول - آیات قرآنی ۱۷۹
- دوم - در روایات ۱۸۰
- سوم - دیدگاه فقهای شیعه ۱۸۱
- ۲ - مرتکب جرم ۱۸۲
- ۳ - موضوع جرم ۱۸۳
- ۴ - مسبوب کیست ۱۸۵
- ب - رکن معنوی ۱۸۷

گفتار دوم - اهانت به مقام بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران

و مقام معظم رهبری	۱۸۸
الف - رکن قانونی	۱۸۹
ب - رکن مادی	۱۹۰
۱ - انجام عمل مادی و هن آور	۱۹۰
۲ - احراز مقام	۱۹۰
ج - رکن معنوی	۱۹۱
فصل سوم - جرم سیاسی	۱۹۱
مبحث اول - تعریف جرم سیاسی و سیر تحولات تاریخی	۱۹۳
گفتار اول - تعریف جرم سیاسی	۱۹۳
الف - تعریف جرم سیاسی از منظر حقوقدانان ایرانی	۱۹۵
ب - تعریف جرم از منظر نویسندگان حقوق خارجی	۱۹۶
گفتار دوم - ضابطه تشخیص جرم سیاسی	۱۹۷
الف - ضابطه ذهنی یا درونی	۱۹۸
ب - ضابطه عینی	۲۰۰
ج - ضابطه مختلط	۲۰۱
مبحث دوم - سیر تحول قانونگذاری جرم سیاسی	۲۰۳
گفتار اول - سیر تحول قانونگذاری جرم سیاسی قبل از انقلاب اسلامی	۲۰۵
گفتار دوم - سیر تحول قانونگذاری جرم سیاسی بعد از انقلاب اسلامی	۲۰۸
مبحث سوم - مصادیق جرم سیاسی	۲۱۹
گفتار اول - جرم توهین یا افتراء به برخی از مسئولان بلند پایه کشور	۲۱۹
الف - رکن قانونی	۲۲۰
ب - رکن مادی	۲۲۳
۱ - جرم توهین	۲۲۳
اول - ایجاد عمل مادی و هن آور	۲۲۳
دوم - طرف جرم که نسبت به او اهانت یا مورد هجو قرار گرفته است	۲۲۵
سوم - رابطه سببیت بین فعل مرتکب و اهانت به شخص طرف جرم	۲۲۶
۲ - جرم افتراء	۲۲۷
اول - اسناد باید در برگزیده انتساب جرمی به دیگری باشد	۲۲۷
دوم - معین بودن شخص طرف اسناد	۲۲۷

مقدمه

قسمت دوم از تقسیمات جرائم، تحت عنوان جرائم بر ضد مصالح عمومی کشور می‌باشد چرا که در اسلام، قوانین بر پایه مصلحت‌های عمومی انسان پایه‌گذاری شده است. از نظر اسلام، هر تجاوزی که به حریم مصالح معتبر اسلامی انسان و هر تجاوز و ستمی که بر یکی از مصالح عمومی برود، جرم محسوب و برای آن کیفر مقرر شده است.^(۱) در اسلام هیچ حکمی را نمی‌توان یافت که مصلحت در آن وجود نداشته باشد و در واقع، هر جرم ارتكابی بر ضرر حقوق عمومی یعنی مضر به هیئت اجتماع است و این هیئت اجتماع است که طرف متضرر از جرم قرار می‌گیرد.

برعکس، تعداد زیادی از جرائم در عین آن که اشیاء یا حقوق عمومی را تضییع می‌کنند به برخی از افراد نیز ضرر وارد می‌نمایند که دعاوی مربوط به جبران خسارت و ضرر و زیان را مطرح می‌سازند.

البته اگر تقسیم‌بندی حقوق کیفری اختصاصی بر این مبنا، پایه‌ریزی می‌شد به آسانی قابل تشخیص بود که کدام جرم بر ضرر عموم و کدام جرم متضمن ضرر خصوصی به افراد جامعه است زیرا از اکثر جرائم، ضرر اجتماعی حاصل می‌شود که عنصر اصلی آن جرم را تشکیل می‌دهد. منتها در حقوق جزای اختصاصی، جرائمی که پس از تحقق موجب ضرر و زیان و خسارت به اشخاص یا اموال آنان می‌شود و به طور نسبی با حقوق عمومی ارتباط دارد، در ردیف جرائم علیه اشخاص محسوب می‌گردند که در جلد اول جرائم علیه اموال و مالکیت و در جلد سوم و چهارم طی مباحث جرایم علیه تمامیت جسمانی اشخاص و جرایم علیه معنویت اشخاص مورد بحث قرار گرفته است.

در این جلد، جرائمی که ضرر آن‌ها مستقیماً متوجه جامعه می‌شود، هر چند که اشخاص به نحوی از انحاء از ارتكاب آن‌ها متضرر خواهند گردید، مورد بحث قرار خواهد گرفت. این دسته از جرائم یا مرتبط با امنیت کشور هستند چرا که استقلال

۱- دکتر فیض (علیرضا)، مقارنه و تطبیق در حقوق جزای عمومی اسلام، چاپ سوم، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سال ۱۳۷۳، ص ۷۶.

آحاد افراد جامعه و یا تمامیت ارضی کشور را در معرض خطر قرار می دهند یا این که جرائمی هستند که نظم عمومی جامعه و یا آسایش افراد جامعه را برهم می زنند. در بحث جرائم علیه امنیت کشور باید به چند نکته مهم توجه نمود: اولین نکته این است که آیا این قبیل جرائم، عمدی هستند یا این که در جرائم غیر عمدی نیز امکان تحقق آن وجود دارد؟

بدیهی است که جرائم علیه امنیت کشور، عمدی بوده و در این زمینه، جرم غیر عمدی وجود ندارد؛ مثلاً اگر شخصی آگاه نباشد که شخص مورد نظر، جاسوس است و او را مخفی سازد یا موجباتی فراهم آورد که در اثر ناآگاهی در واقع، یک فرد جاسوس را مخفی سازد، چون عمل این شخص توأم با علم و عمد نیست، پس جرم جاسوسی محقق نخواهد شد.

نکته دوم این است که آیا جرائم علیه امنیت، جرم سیاسی است و یا جرم عمومی محسوب می گردند؟ پاسخ به این سؤال از دو جهت قابل تأمل است؛ یکی از جهت علمی و تئوری و نظریه علمای حقوق و رویه قضائی است و دیگری از جهت مقررات حاکم بر مسئله در جمهوری اسلامی ایران. برای این که از لحاظ علمی و تئوری مشخص شود که جرم ارتكابی، جرم سیاسی است یا جرم عادی، می بایست اولاً جرم سیاسی را تعریف نمود و ثانیاً ضوابط و معیارهای تشخیص جرم سیاسی از جرم عمومی را شناخت.

فرض کنیم که در هنگام شورش و اغتشاش علیه تشکیلات حکومتی، شورش کنندگان وارد انبار سلاح و مهمات شده و ضمن آتش زدن انبار، کلیه سلاح های موجود در آن را به غارت برند، در اینجا باید مشخص شود که جرم ارتكابی تحت چه ضوابط و معیارهایی، جرم سیاسی است و یا جرم عمومی و فایده شناخت آن چیست؟

اصولاً جرم سیاسی در کنگره های مختلفی مورد تعریف قرار گرفته که از نظر تئوری باید به دو جنبه برون ذاتی و درون ذاتی آن توجه نمود. در سیستم درون ذاتی، انگیزه مجرم در ارتكاب جرم علیه حکومت و منافع آن در نظر گرفته می شود و چنانچه هدف مجرم، ارضای خودپسندی ها و جاه طلبی های سیاسی و مربوط به رقابت های شخصی باشد، جرم سیاسی محسوب نمی شود. اما اگر هدف، مغرضانه نبوده و با اندیشه حفظ منافع عمومی جامعه باشد، در این صورت می توان عمل

ارتكابی را جرم سیاسی تلقی نمود.

در سیستم برون ذاتی، به اثر جرم ارتكابی توجه شده و می‌بایست آثار عمل شخص مرتكب مورد بررسی قرار گیرد یعنی اگر آثار عمل شخص مرتكب متوجه تشکیلات و سیستم حکومتی باشد، می‌توان گفت که جرم سیاسی است، در غیر این صورت جرم، عمومی تلقی می‌شود. بنابراین، ملاک تشخیص جرم سیاسی از لحاظ نظری آثار (جنبه برون ذاتی) و انگیزه مجرم (جنبه درون ذاتی) می‌باشد و بر همین اساس، جرائم سیاسی دارای مفاهیم خاص و متعدّدی می‌باشند.

در صورتی که جرائم توأماً در مفهوم برون ذاتی و در مفهوم درون ذاتی علیه پدیده‌های سیاسی ارتكاب یابد، آن را جرم خاص سیاسی می‌گویند و اگر جرائم در مفهوم برون ذاتی علیه جان و منافع خصوصی افراد و در مفهوم درون ذاتی علیه تشکیلات حکومتی باشد، آن را می‌توان جرم مرکب یا جرم سیاسی دانست؛ مثل قتل رئیس جمهور یک کشور که از جهت قتل یک انسان جرم عمومی و از آن جهت که انگیزه مرتكب، صدمه وارد ساختن به حکومت است، جرم سیاسی تلقی می‌گردد.^(۱)

جرائم علیه استقلال و تمامیت ارضی کشور و امنیت جامعه از این نظر که آرامش رهبر و مسئولین کشوری را مختل می‌سازد، بی‌مناسبت با جرائم سیاسی نیست البته ارتكاب این قبیل جرائم دارای آن چنان آثار نفرت انگیزی است که آن را از سایر جرائم سیاسی کاملاً متمایز می‌سازد. با در نظر گرفتن مفاهیم یاد شده می‌توان تا حدودی به تعریف جرم سیاسی دسترسی پیدا کرد و گفت: «جرم سیاسی به رفتار مجرمانه‌ای اطلاق می‌شود که با انگیزه سرنگونی نظام سیاسی، اجتماعی و اختلال در مدیریت سیاسی و صدمه به زمامداری کشور صورت می‌گیرد و با هر رفتار مجرمانه‌ای که نتیجه آن نظام سیاسی، اجتماعی و صدمه به مقامات سیاسی و رهبر باشد، این جرم ممکن است به تنهایی و یا همراه با سایر جرائم عمومی، امنیتی و اجتماعی واقع شود.»

نکته سوم این است که در جرائم ضد تشکیلات حکومتی، مقصود اصلی مرتكب، ضدیت با اساس حکومت به معنای رژیم حکومتی کاملاً متفاوت از یکدیگر می‌باشد و مخالفت با دولت، اقدام علیه حکومت به حساب نمی‌آید. زیرا

ممکن است فردی با دولت ضدیت داشته باشد ولی اساس حکومت و رژیم حکومتی، مورد قبول و حمایت او باشد.

اما احکام ناظر بر ارتکاب اعمال مجرمانه بر ضد استقلال و تمامیت ارضی کشور و براندازی حکومت و نظایر آن که سابقاً در قانون مجازات عمومی و قانون مقدمین علیه امنیت کشور و مواردی از قانون دادرسی و کیفر ارتش پیش‌بینی شده بود، بعد از به ثمر رسیدن انقلاب اسلامی و استقرار حکومت جمهوری اسلامی ایران و به تبع آن به علت بی اعتبار شدن قانون مقدمین علیه امنیت کشور تغییر پیدا کرد. در اصل یکصد و شصت و هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بین جرائم سیاسی و عمومی قائل به تفکیک شده به نحوی که مقرر می‌دارد: «رسیدگی به جرائم سیاسی و مطبوعاتی علنی است و با حضور هیأت منصفه در محاکم دادگستری صورت می‌گیرد. نحوه انتخاب، شرایط، اختیارات هیأت منصفه و تعریف جرم سیاسی را قانون بر اساس موازین اسلامی معین می‌کند».

البته در خصوص تعریف جرم سیاسی، مصوبه‌ای وجود نداشت و فقط شورای انقلاب ابتدا در لایحه قانونی تشکیل دادگاه فوق‌العاده رسیدگی به جرائم ضد انقلاب مصوب تیرماه سال ۱۳۵۸ مجموعاً در هفده ماده و تبصره‌های مربوطه، ضمن اعلام مشروعیت احکام سابق برخی از جرائم بر ضد امنیت کشور، احکام جدیدی ناظر بر قیام مسلحانه بر ضد جمهوری اسلامی ایران؛ خواه مستقلاً و خواه به حمایت خارجی و برای جدا کردن قسمتی از قلمرو حاکمیت ایران با لطمه وارد ساختن به تمامیت و یا استقلال کشور و جاسوسی به نفع بیگانه و تسلیم اسرار نظامی به دشمن و مصادیق دیگر از جرائم بر ضد امنیت جمهوری اسلامی ایران تشریح و پیش‌بینی شد و متعاقباً شورای انقلاب با تصویب آئین‌نامه دادگاه‌ها و دادرهای انقلاب مصوب ۲۷ خرداد سال ۱۳۵۸، امر رسیدگی به کلیه جرائم علیه امنیت و توطئه علیه جمهوری اسلامی ایران، تخریب مؤسسات و جاسوسی به نفع اجانب و سرقت مسلحانه و برخی از جرائم دیگر را در صلاحیت دادرها و دادگاه‌های انقلاب اسلامی قرار داد.

متعاقب این اقدامات و پس از تأسیس مجلس شورای اسلامی، قانون‌گذار احکام سابق ناظر بر جرائم بر ضد امنیت مملکت و آسایش عمومی را مستند به اصل چهارم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، متناسب با موازین شرعی و

سیستم کیفری اسلام مورد تجدیدنظر قرار داد و در قانون حدود و قصاص مصوّب ۱۳۶۱/۷/۲۰ تحت عنوان «در حد محاربه و افساد فی الارض»، احکام خاصی منطبق با موازین شرعی برای جرائم بر ضد امنیت کشور از قبیل سارق مسلّح یا قطاع الطريق، قیام مسلّحانه در برابر حکومت اسلامی یا طرح براندازی حکومت اسلامی با تهیه سلاح و مواد منفجره و نامزد پست مهم کودتا شدن پیش‌بینی کرد که این مقررات با تصویب قانون مجازات اسلامی مصوّب ۱۳۷۰/۵/۸ از مواد ۱۸۳ الی ۱۹۶ اختصاص به این موارد یافت.

مقنن در این قانون، جرم افساد فی الارض و جرم محاربه را تحت یک عنوان مطرح ساخت و نتیجتاً عنوان مفسد بدون صدق محاربه و عنوان محاربه بدون صدق افساد وجود نداشت در حالی که به عقیده برخی از فقها، این دو جرم کاملاً مجزاً از یکدیگرند چرا که این دو هر چند موجب برهم زدن امنیت و نظم جامعه می شوند ولیکن در لوازم و وسایل ارتکاب متفاوت از یکدیگر بوده و لوازم و وسایل ارتكابی در افساد فی الارض عام‌تر از محاربه است. روی این اصل، قانون‌گذار قانون مجازات اسلامی سال ۹۲ نه تنها در صدد تفکیک جرم محاربه از افساد فی الارض بر آمد بلکه جرم قیام مسلّحانه که تحت عنوان «بغی» مطرح می شد را جداگانه مورد بررسی قرار داد و همگی آن‌ها در زمره جرائم مستوجب حد محسوب شدند.

ضمناً قانون‌گذار در جریان تصویب قانون تعزیرات مصوّب ۱۳۶۲/۵/۱۸ برخی از مقررات سابق مبحث اول و دوم از باب دوم قانون مجازات عمومی سال ۱۳۰۴ ناظر بر جرائم ضد امنیت کشور را متناسب با موازین اسلامی بازنویسی و تدوین نمود و نهایتاً قانون تعزیرات در تاریخ ۱۳۷۵/۳/۲ در قانون مجازات اسلامی ادغام گردید. از آنجائی که در قانون تعزیرات سال ۱۳۶۱، جرائم علیه امنیت به دو بخش جداگانه علیه امنیت داخلی و جرائم علیه امنیت خارجی تقسیم شده بود، در قانون تعزیرات سال ۱۳۷۵ نه تنها این تقسیم‌بندی از بین رفت و کلاً تحت عنوان «جرائم ضد امنیت داخلی و خارجی کشور» نام‌گذاری شد بلکه عنوان «جرائم بر ضد آسایش عمومی» نیز حذف گردید زیرا بسیاری از جرائم که از جهات مختلف در گروه جرائم بر ضد آسایش عمومی است، در این عنوان قرار نگرفته و در مباحث متفرقه پیش‌بینی شده بود، در حالی که آسایش عمومی زمانی تأمین خواهد شد که

شئون مختلف زندگی اجتماعی در محدوده قوانین کیفری قرار گیرد و مورد حمایت قانونگذار واقع شود. اختصاص دادن عنوان «جرائم علیه آسایش عمومی» به مفهوم خاص کلمه چندان موجه به نظر نمی‌رسد و آسایش عمومی از حیث تأثیری که در روابط اجتماعی و بی‌اعتباری معاملات و مبادلات تجاری و اقتصادی و سایر شئون اجتماعی دارد با سایر جرائم که به هر حال متضمن نوعی سلب آرامش و آسایش افراد می‌باشد، تفاوتی ندارد و این قبیل جرائم می‌بایست در زمره جرائم علیه آسایش عمومی مورد بحث قرار گیرند.

منتها قانونگذار پاره‌ای از این جرائم را چنانچه به طور گسترده و در حد وسیع صورت گیرد و نهایتاً باعث لطمه زدن به اساس حکومت اسلامی گردند، در زمره جرم افساد فی الارض محسوب نموده و چنانچه نتیجه امر، قصد لطمه زدن به اساس حکومت را نداشته باشد در زمره جرائم تعزیری محسوب کرده است.

از جمله این جرایم رفتاری هستند که باعث ایجاد رعب و وحشت و ارباب در جامعه می‌گردند که مهم‌ترین آن جرم تروریستی است. تروریسم معاصر تقریباً از دهه ۱۹۶۰ به بعد شکل گرفته و تا امروز ادامه دارد. طی همین دوره عملیات تروریستی بر اساس محاسبه تعداد افراد کشته شده و یا مجروحان حوادث متفرقه، خشن‌تر شده است و گروه‌هایی که پس از این دهه ظهور یافته‌اند، سازمان‌تر و متشکل‌تر از همتایان قبلی خود هستند.

حملات تروریست‌ها در دهه ۱۹۷۰ عموماً بر اموال و مؤسسات متمرکز بوده در حالی که از دهه ۱۹۸۰ تا به امروز، حملات آنان به طور فزاینده‌ای علیه اهداف انسانی تغییر جهت داده است. غالباً هر ساختار قابل تصویری هدف حملات آنان قرار گرفته است. مهم‌ترین روش امروزه تروریست‌ها شامل هواپیماربایی، آدم‌ربایی، بمب‌گذاری و نهایتاً تروریسم انتحاری است.

متأسفانه قانونگذار جمهوری اسلامی ایران در قوانین متفرقه جزایی بعد از انقلاب و حتی در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ از عنوان مجرمانه «ترور و تروریسم» تعریفی به دست نداده است تا این که در تاریخ ۱۳۹۴/۱۱/۱۳ «قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم» را به تصویب رسانید. در این قانون «تهیه و جمع آوری عامداً و عالماً وجوه و اموال به هر طریق چه دارای منشأ قانونی باشد یا نباشد، یا مصرف تمام یا بخشی از منابع حاصله از قبیل قاچاق ارز، جلب کمک‌های

مالی و پولی، اعانه، انتقال پول، خرید و فروش اوراق مالی و اعتباری، افتتاح مستقیم یا غیرمستقیم حساب یا تأمین اعتبار یا انجام هرگونه فعالیت اشخاص جهت ارائه به افراد تروریست یا سازمان‌های تروریستی که مرتکب اعمال متفرقه خراب‌کارانه احصاء شده در قانون شوند، جرم محسوب می‌گردد.

یکی دیگر از مسائلی که در سال‌های متمادی در ایران مطرح بوده، موضوع جرم سیاسی و نحوه مقابله با آن می‌باشد. در سال‌های متمادی در ایران، ضابطه قانونی که بتوان جرایم سیاسی را از جرایم عادی تشخیص داد، وجود نداشت. از این رو تشخیص ماهیت جرم سیاسی به موجب قانون عادی از جمله مسائلی بود که نمی‌توانست پاسخی شایسته در حدود قوانین مصوب برای آن یافت. نهایتاً این خلأ قانونی با اما و اگرهای فراوان بالاخره در سال ۱۳۹۵ جامه عمل به خود پوشاند و قانونگذار در اجرای اصل یکصد و بیست و سوم قانون اساسی، قانون جرم سیاسی را در تاریخ ۱۳۹۵/۲/۳۰ به تصویب رسانید. به موجب ماده یک این قانون، هر یک از جرایم مصرح در ماده ۲، چنانچه با انگیزه اصلاح امور کشور علیه مدیریت و نهادهای سیاسی یا سیاست داخلی یا خارجی کشور ارتکاب یابد بدون آن که قصد ضربه زدن به اصل نظام را داشته باشد، جرم سیاسی محسوب می‌شود. جرایم سیاسی مندرج در این قانون شامل توهین یا افتراء به رؤسای سه قوه و... توهین به رئیس یا نماینده سیاسی کشور خارجی... جرایم مندرج در بندهای (د) و (ه) قانون فعالیت احزاب... جرایم مقرر در قوانین انتخابات و نهایتاً نشر اکاذیب می‌باشد.

موضوع دیگری که در زمره جرایم علیه مصالح عمومی کشور تلقی و امنیت کشور را مورد تهدید قرار می‌دهد، پدیده فساد جرم اقتصادی است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که مفاسد جرایم اقتصادی که از یک طرف ناشی از تهدیدات عوامل و عناصر خارجی و از طرف دیگر ناشی از ناکارآمدی مدیریت اقتصاد داخلی است، اغلب منجر به بروز فقر، محرومیت و عقب ماندگی می‌گردد.

در جمهوری اسلامی ایران، هر چند دولت‌ها در مقاطعی سعی کردند که برای مبارزه با فساد اقتصادی شفاف سازی نمایند ولی مصادیق جرایم اقتصادی به نحو چشم‌گیری روبه افزایش نهاد. جالب این که اغلب این جرایم توسط صاحبان قدرت و ثروت به واسطه رانت خواری و داشتن روابط نزدیک با متولیان جریان اقتصاد و

درآمدهای دولت صورت می‌گیرد.

تحصیل سودهای سرشار از ارتکاب جرایم سازمان یافته فراملی باعث شده که باند‌های تهکار به منظور اخفاء منشأ نامشروع درآمدهای حاصله و مصون ماندن از تعقیب و مجازات و بهره‌برداری بعدی از این منافع مبادرت به پولشویی به طرق مختلف نمایند. بنابراین زمانی پولشویی پدید می‌آید که کوشش شود این پول‌ها وارد اقتصاد متشکل گردد. از این رو قانونگذار از بدو استقرار جمهوری اسلامی ایران متوجه امر خطیر تحصیل نامشروع شده و با وضع قوانین مرتبط با این امر تأکید بر بازپس‌گیری اموال و دارائی‌های نامشروع به نفع بیت المال نموده است. از جمله این قوانین، «قانون مبارزه با پولشویی مصوب ۱۳۸۶/۱۱/۲» می‌باشد که در تاریخ ۸۶/۱۱/۱۷ به تأیید شورای نگهبان رسیده است. در این قانون نیز، قانونگذار طبق روال همیشگی بدون این که در مقام تعریف جرم پولشویی برآید به ذکر مصادیق جرم مذکور اکتفا نموده است.

نهایتاً دسته‌هایی از جرایم علیه مصالح عمومی کشور، جرایمی هستند که عنوان ضدیت با نظام اجتماعی و آسایش افراد جامعه را دارد. مقتضیات زندگی اجتماعی، برقراری روابطی را بین افراد و دولت ایجاد می‌کند که اگر این روابط به نحو احسن و پیش‌بینی شده توسط مقنن مورد احترام قرار نگیرد، نتیجتاً اعتماد عمومی که اساس زندگی اجتماعی است، لطمه وارد خواهد ساخت. از جمله این جرایم، جرم جعل و تزویر و استفاده از اسناد و اشیاء مجعوله، جرم فراری دادن متهمین و محکومین، و از همه مهم‌تر جرم رشاء و ارتشاء می‌باشد.

قانون‌گذار با تصویب قانون کاهش مجازات حبس تعزیری در تاریخ ۱۳۹۹/۲/۲۳ در خصوص برخی از جرائم علیه آسایش عمومی افراد جامعه که قبلاً در زمره جرائم غیرقابل گذشت بودن اصلاحات و تغییراتی به وجود آورد و نسبت به اعمال مجازات مرتکبین در زمینه شروع به جرم، معاونت در جرم تعلیق اجرای مجازات و قابل گذشت محسوب کردن آن‌ها مقرراتی وضع نمود که در بحث مربوط به هر یک از این جرائم مورد توجه قرار خواهد گرفت.

بر این اساس وزارت علوم، تحقیقات و فناوری برنامه درسی بازننگری شده دوره کارشناسی رشته حقوق، گروه علوم انسانی را بر اساس نامه شماره ۹۵/۹۷۸۱/دش مورخ ۱۳۹۵/۶/۱ شورای تحول و ارتقای علوم انسانی بازننگری شده در یکصد و

دهمین جلسه مورخ ۱۳۹۴/۹/۲۳ شورای تحوّل و ارتقای علوم انسانی به تصویب رسانده و این برنامه از تاریخ ۹۴/۹/۲۳ جایگزین برنامه‌های درسی مقطع کارشناسی ارشد حقوق مصوّب ۲۹۷ مورخ ۱۳۷۴/۲/۳، حقوق قضایی مصوّب ۳۳۲ مورخ ۱۳۷۵/۱۰/۹ و حقوق کنسولی مصوب ۹۴ مورخ ۱۳۷۰/۶/۲۱ شد و این برنامه به مدت پنج سال از تاریخ تصویب در کلیه دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی قابل اجرا می‌باشد.

به موجب این برنامه جرایم علیه مصالح عمومی کشور که قبل از تصویب آن به عنوان «حقوق جزای اختصاصی (۳)» اختصاص یافته بود از این به بعد به «حقوق جزای اختصاصی (۲)» تغییر عنوان یافته و پیش نیاز این درس گذراندن واحد درسی «حقوق جزای عمومی (۳)» می‌باشد.

به همین جهت، نظر به اهمیت امنیت کشور، جرایم علیه امنیت توجّه ویژه‌ای را می‌طلبد که ضرورت آشنایی دانشجویان با تعریف و مطالعه جرایم علیه مصالح عمومی کشور را ایجاب می‌نماید.

با ذکر این مقدمه در خصوص جرایم علیه مصالح کشور، در بخش اول جرایم علیه امنیت کشور، در بخش دوم جرایم علیه نظام اقتصادی و در بخش سوم جرایم علیه آسایش عمومی مورد بحث و تحلیل قرار خواهند گرفت.